

ORHIDEJE OTOKA ČIOVA

Istražili smo...

Orhideje su samonikle biljke koje pripadaju odjelu sjemenjača (*Spermatophyta*), pododjelu jednosupnica (*Monocotyledones*) i porodici kaćuna (*Orchidaceae*). Porodica kaćuna ima 35 rodova.

Orhidejska flora u Hrvatskoj je još uvijek iznimno bogata raznim vrstama, a posebno područje Dalmacije, te srednjodalmatinski otoci. Priroda Dalmacije odlikuje se raznolikošću biotopa koji su dijelom ostali sačuvani od urbanizacije i razvoja civilizacije. Ipak je pet tisuća godina stara civilizacija i kultura Mediterana izmijenila prirodu starog mediteranskog prostora. Nekadašnji otočki reljef, krš i šume hrasta crnike stanovništvo je stoljećima mijenjalo stvarajući vinograde, maslinike i pašnjake, koji su ispresijecani mnogobrojnim ogradama od suhozida. Zorni primjer ovakvog ambijenta je otok Čiovo. Čiovo je tipičan mali jadransko-mediteranski otok sa staništima oblikovanim dugačkim trajanjem ruralnog mediteranskog gospodarstva koje brzo nestaje. Već odavno na Čiovu nema šume česmине, niti visoke makije, osim lokalno u obliku malih gajeva. Dio otoka je pošumljen alepskim borom, a na većem dijelu na prostoru zapuštenih maslinika i vinograda širi se grmolika vegetacija sa mnogo bušina i vrijesa.

Ovakav teren s ostacima degradiranih šuma, makije i gariga postao je životni prostor biljaka koje vole mnogo svjetla i dobro podnose sušu. Upravo takve su orhideje, biljke koje su se prolagodile životu na pašnjacima, uz puteve u vinogradima i maslinicima.

Orhideje se ističu zelenom svježinom, te bogatim cvatovima iznimne ljepote i ugodnog mirisa. Lako hibridiziraju, a iz hibridnih kombinacija nastaju nove vrste. Ekologija im je još uvelike tajanstvena. Mnoge od njih imaju periode mirovanja, te se po nekoliko godina ne pojavljuju. Žive u skupinama koje su često mješovitog sastava i nedaleko jedna od druge. Neke su rijetke i usko lokalne. Pojedina biljka proizvede nekoliko milijuna veoma sitnih sjemenki u jednom plodu. Biljka obično ima više plodova – od nekoliko do stotinjak. Njihove sjemenke nemaju hranjivog tkiva za klijanje, pa mogu proklijati samo ako uspostave usku simbiotsku vezu sa odgovarajućom vrstom gljive. Simbioza je u prirodi, kao rješenje za opstanak, veoma rasprostranjena, pa su orhideje izrazito simbiotski organizmi. Orhideja hrani gljivu, te koristi antibiotske efekte gljive u konkurenciji s ostalim biljkama, a sjemenke kličaju. Više godina preživljavaju u obliku podzemnih gomolja, od kojih uvijek jedan izraste prije cvjetanja, a drugi se za vrijeme cvjetanja istroši. U Hrvatskoj su orhideje zaštićene zakonom.

Današnje otočke populacije orhideja su rezultat njihove evolucije sa specifičnostima jadransko-sredozemne klime, te negativnih čimbenika kao što su teški oblici degradacije staništa i opće zagađivanje zraka, vode i tla. U takvim današnjim uvjetima flora orhideja je u fazi opadanja.

Upravo zbog toga, cilj našeg istraživanja bio je pokazati dio prirodnog bogatstva otoka Čiova, pronaći, fotografirati i determinirati vrste orhideja koje rastu kod nas, te uočiti razloge smanjenja njihovih populacija na ovim područjima.

Uradili smo...

Istraživanje orhideja obavljeno je tijekom 2003. i 2004. U tu svrhu istraženi su slijedeći lokaliteti: Slatine i Žedno na otoku Čiovu.

Najviše orhideja ovoga područja pripada mediteranskom rodu *Ophrys* čiji cvijet asocira na pčelu, pa im je narodno ime pčelice. Oblik cvijeta i miris imaju funkciju privući specifičnog oprašivača. Drugi bogato zastupljeni rodovi su *Orchis* i *Barlia*, koje u narodu zovu kaćuni.

Pronašli smo, fotografirali i uz pomoć gosp. Vladimira Golubića, višeg kustosa Prirodoslovnog muzeja determinirali slijedeće vrste:

Ophrys flavicans – ova orhideja je, koliko je dosad poznato, endemična pčelica srednje Dalmacije. Također je prva opisana endemična orhideja u Dalmaciji. Opisao ju je poznati botaničar Roberto Visiani 1842. god. u svojoj čuvenoj knjizi *Flora Dalmatica*. Obitava na suhim kamenjarskim pašnjacima i u garigu, a počinje cvjetati rano, ponekad već polovinom ožujka.

Ophrys sicula – najviše je rasprostranjena na pašnjacima.

Ophrys incubacea – raste na cijelom Čiovu, a počinje cvjetati početkom travnja.

Ophrys cornuta – veoma je prilagodljiva, pa ju možemo naći u različitim biljnim zajednicama. U Dalmaciji je jedna od najčešćih vrsta pčelica.

Ophrys bertolonii – obitava na pašnjacima i u garizima, te je dosta česta na Čiovu.

Orchis ustulata – obitava na pašnjacima.

Orchis tridentata – obitava na pašnjacima i garizima, a prilagodila se i prorijeđenim šumama.

Orchis quadripunctata – na Čiovu je najčešća vrsta kaćuna.

Barlia robertiana – ponekad cvjeta već krajem veljače, pa je vjesnik proljeća za naše krajeve. Izraste nešto više od pola metra, ima bogat cvat i velike listove, te se čini da je neka egzotična tropska biljka slučajno upala u čiovski kamenjar.

Razgovorom s roditeljima, bakama i djedovima, saznali smo da su orhideje u njihovoj mladosti bile sasvim obične biljke mediteranskih pašnjaka i gariga, no tijekom godina njihova zastupljenost na istim područjima se znatno smanjila. Razlog za to je vjerovatno intenzivna poljoprivreda zadnjih 20-tak godina. Uočili smo da u dijelovima maslinika koji se obrađuju orhideja nema.

Maslinari, kojih na našem otoku ima mnogo, koriste umjetna gnojiva, kao i sredstva za suzbijanje korova – herbicide, za koje se zna da uništavaju živi svijet i osiromašuju tlo, pa su vrlo vjerovatno, uz sve ostale čimbenike pridonjeli polaganom nestajanju orhideja sa ovoga područja.

Predlažemo...

Čiovo je bogato populacijama orhideja. Iako još ne znamo kolika je vrijednost tajanstvenih orhideja za budućnost, ipak je sigurno da su nam vrlo vrijedne u ekološko – turističkoj ponudi, budemo li ih znali sačuvati i zaštititi. Ipak, korist ne može biti jedini motiv za zaštitu. Zaštita dijelova prirode mora biti svjesno prihvaćen kulturološki pristup u suvremenom društvu. Najbolje bi bilo orhideje koje još obitavaju na Čiovu pustiti da žive na miru. Možda će, kada ekološka svijest u ljudi malo sazrije, biti moguće organizirati mali rezervat koji neće biti prodan kao građevni teren ili pretvoren u poljoprivrednu površinu tretiranu kemikalijama. Zato će se naše slijedeće akcije temeljiti na senzibiliziranju naših sumješтана za ovakve probleme, te nastojanju da sačuvamo biološku raznolikost našeg otoka, iako zasad samo jedan njezin dio - prekrasne i mirisne orhideje.